

HJALMAR SÖDERBERG

Vinjete

PREVOD, OPOMBE IN SPREMNI ZAPIS NADA GROŠELJ¹

Švedski romanopisec, dramatik, pesnik in časnikar Hjalmar Emil Fredrik Söderberg (2. julij 1869–14. oktober 1941) velja za enega največjih švedskih stilistov in je po nekaterih ocenah primerljiv z znamenitim švedskim pisateljem Augustom Strindbergom. Po mnenju kritike že Söderbergovi romani (morda z izjemo prvega) sodijo med trajne pridobitve švedske književnosti, ob njegovih novelah in vinjetah pa se pogosto kar sama ponuja beseda “mojstrovina”. Toda kljub veliki prepoznavnosti v domovini je – v nasprotju s svojim starejšim sodobnikom Strindbergom – v slovenskem kulturnem prostoru ostal popolnoma neznan.

Njegova kratka proza obsega pet zbirk: *Vinjete* (*Historietter*, 1898), *Tujci* (*Främlingarna*, 1903), *Nad cesto se mračí* (*Det mörknar över vägen*, 1907), *Nadarjeni zmaj* (*Den talangfulla draken*, 1913) in *Potovanje v Rim* (*Resan till Rom*, 1929). Čeprav so med izidoma njegovega romanesknega prvenca *Zablode* (*Förvillelser*, 1895) in drobnih *Vinjet* minila komaj tri leta, veljajo *Vinjete* za veliko boljše delo: realistično, pa vendar lirično. Zgodbe resda niso nastale po enotnem konceptu, ampak za različne časopise in koledarje, vendar zbirka ne ustvarja vtisa krpanke. Miniature se zlivajo v celoto, v harmoničen mozaik kamenčkov s svojskimi odtenki in odbleski, v katerem prideta do izraza večplastnost in kompleksnost življenja.

¹ Dr. Nada Grošelj je samostojna prevajalka. E-naslov: nada-marija.groselj@guest.arnes.si.

Obrisi resničnosti so ponekod impresionistično zamegljeni, tako da barve še bolj zažarijo. Pripovedi so prežete z razmišljanji, sanjami ali kar nočnimi morami; pravzaprav je eden pisateljevih stalnih motivov prav misel, da so vse samo sanje ali da se ob spoznanju o sanjskosti sveta življenje zazdi manj strašno. Obenem zaznamuje *Vinjete* močna simbolika. Pojavi se že v zgodbici, ki zbirko uvaja, v drobni epizodi "Perorisba": pripovedovalec pokaže prodajalki cigar risbo, ki jo nosi v listnici in jo sam zelo občuduje. Dekle ga preseneti z vprašanjem, kaj risba pomeni. Na njej so zgolj zemlja, nebo in pot, torej očitno ne pomeni ničesar posebnega. Dekle pa se s tem odgovorom ne more zadovoljiti in risbi še naprej pripisuje skrit pomen, ki ji ga pripovedovalec, tako meni, noče razkriti. Skratka, fabula je zgolj kratek skeč, toda v njenem ozadju se izrisuje predstava, da je pripovedovalec sam v življenju podobno iskal smisel in pomen, kakor ju išče v risbi prodajalka cigar, in s prav tako majhnim uspehom.

Sklepna zgodba "Pes brez gospodarja" (napisana že leta 1894) pripoveduje o psu, ki mu umre gospodar. Sprva ga išče, nato pa nanj pozabi in sploh ne ve več, da ga je kdaj imel, dokler se leta pozneje tega nenadoma spet ne zave. Brezglavo ga začne iskati po cesti, vendar ga seveda ne najde; še več, o njem se ne more spomniti prav ničesar. Naposled v obupu sede in zatuli. V pogovoru z nekim obiskovalcem je avtor pripomnil, da je ljudem ta zgodba všeč zato, ker jo razumejo dobesedno kot zgodbo o psu – dejansko pa njen protagonist po bralskih in kritičskih interpretacijah uteleša človeka, ki ga začne mučiti dvom o smislu bivanja. To in še eno zgodbo iz iste zbirke, "Nočna mora", je sam označil kot pesmi v prozi.

Perorisba²

Pred mnogimi leti, ko sem še tuhtal o smislu življenja, sem nekega aprilskega dne zavil v cigarnico v zakotni uličici, da bi si kupil cigaro. Izbral sem temno, oglato elzelko, jo vtaknil v etui, plačal in se pripravil, da odidem. Tedaj pa me je prešinilo, da bi mladi prodajalki, pri kateri sem pogosto kupoval cigare, pokazal peroribico, ki mi je po naključju ležala v listnici. Dobil sem jo od nekega mladega umetnika in zdela se mi je prelepa.

“Poglejte,” sem dejal in ji jo pomolil, “kako se vam zdi tole?”

Z zvedavim zanimanjem jo je vzela v roko in si jo dolgo ogledovala zelo od blizu. Obračala jo je v različne smeri in na obrazu se ji je zarisal izraz napetega premišljevanja.

“No, kaj pa pomeni?” je naposled vprašala z vedoželjnim pogledom.

Malce sem osupnil.

“Ničesar posebnega ne pomeni,” sem odgovoril. “Samo pokrajina je. Tu je zemlja, tam nebo, to je pa cesta ... Čisto navadna cesta ...”

“To že sama vidim,” je precej neprijazno pihnila. “Ampak rada bi vedela, kaj *pomeni*.”

Obstal sem ves zbežan in v zadregi, saj mi še nikoli ni prišlo na misel, da bi morala kaj pomeniti. Toda njene predstave ni bilo mogoče omajati; vtepla si je v glavo, da mora biti risba nekakšna igrica “koliko živali vidiš?”. Čemu bi ji jo sicer pokazal? Naposled jo je prislonila na okensko šipo, da bi videla skoznjo. Verjetno ji je že kdo pokazal posebne igralne karte, ki v običajni svetlobi prikazujejo karovo devetko ali pikovega fanta, če jih podržimo proti luči, pa покаžejo kaj nespodobnega.

² Zgodbi sta prevedeni po izdaji: *Hjalmar Söderberg*, 1. zv., ur. Olle Holmberg, Stockholm, 1969. Prevod celotnih *Vinjet* bo v letu 2015 izšel pri založbi LUD Literatura v zbirki Stopinje.

Toda njene preiskave niso obrodile sadu. Vrnila mi je risbo in že sem hotel oditi. Tedaj pa je ubožica na vsem lepem živo zardela in s cmokom v grlu izbruhnila:

“Fej, prav grdo je od vas, da me imate takole za norca. Saj vem, da sem revna in da si nisem mogla privoščiti boljše izobrazbe, ampak zato se vam menda še ni treba norčevati iz mene. Mi ne morete povedati, kaj pomeni vaša risba?”

Kaj naj bi odgovoril? Veliko bi dal, da bi ji lahko povedal, kaj pomeni, pa nisem mogel, saj vendar ni pomenila nič!

* * *

Da, da, odtlej so minila že leta. Zdaj kadim druge cigare in jih kupujem v drugi prodajalnici, o smislu življenja pa ne tuhtam več – vendar ne zato, ker bi si domišljjal, da sem ga našel.

Pes brez gospodarja

Umrli je mož in po njegovi smrti se ni nihče pobrigal za njegovega črnega psa. Pes je dolgo in bridko žaloval za njim. Vendar ni legel na gospodarjev grob, da bi tam poginil – morda zato, ker ni vedel, kje je, morda pa tudi zaradi tega, ker je bil po naravi mlad in vesel pes, ki se mu je še vedno zdelo, da ima z življenjem precej neporavnanih računov.

Dve vrsti psov sta: psi, ki imajo gospodarja, in psi, ki ga nimajo. Na zunaj ni bistvene razlike; pes brez gospodarja je lahko prav tako rejen kakor drugi, pogosto še bolj. Ne, razlika se skriva drugje. Za psa je človek večnost, božja previdnost. Gospodar, da ga pes uboga, da mu sledi, da se nanj zanese: to je, da se tako izrazimo, smisel pasjega življenja. Seveda nima gospodarja v mislih sleherni trenutek v dnevu, seveda mu ni neprestano za petami – nasprotno, pogosto z zaposlenim izrazom teka na lastno pest, vohlja po hišnih vogalih,

sklepa znanstva z vrstniki, izmakne kost, če tako nanese, in si sploh da veliko opraviti, a brž ko mu gospodar požvižga, mu vse to uide iz pasjih možganov še hitreje, kakor je bič pregnal prodajalce iz templja, saj ve, da je potrebno le eno. Tedaj pozabi na svoj hišni vogal, svojo kost in svoje tovariše in odhiti h gospodarju.

Naš pes, ki mu je gospodar umrl, ne da bi pes vedel, kako, in so ga pokopali, ne da bi pes vedel, kje, je za njim dolgo žaloval, toda ko so minevali dnevi in se ni zgodilo nič, kar bi ga moglo spomniti nanj, ga je pozabil. V ulici, kjer je gospodar nekoč stanoval, ni več zaznaval vonja njegovih stopinj. Toda kadar se je prekopicaval po trati s kakšnim tovarišem, se je pogosto zgodilo, da je v zrak zarezal žvižg, in v istem hipu je tovariš izginil kakor veter. Tedaj je pes našpičil uhlje, a noben žvižg ni bil podoben gospodarjevemu. Tako ga je pozabil, še več: pozabil je, da je sploh kdaj imel gospodarja. Pozabil je čas, ko bi se mu zdelo nemogoče, da bi kakšen pes mogel živeti brez gospodarja. Postal je "pes, ki je videl boljše čase", kot bi lahko rekli, četudi so bili boljši zgolj v notranjem smislu, kajti v zunanjem mu je šlo še kar dobro. Živel je, kot pač lahko živi pes: na tržnici je tu in tam ukradel slasten zalogaj in jih zaradi tega skupil, zapletal se je v ljubezenske zgodbe in legal spat, kadar je bil utrujen. Pridobival si je prijatelje in sovražnike. Kdaj pa kdaj je temeljito izprašil kakšnega psa, ki je bil šibkejši od njega, spet drugič pa jo je sam skupil od močnejšega. Zarana si ga lahko videl, kako teče po ulici svojega gospodarja, kjer se je še vedno najpogosteje motal iz navade. Teče naravnost naprej, z izrazom, kot da ima opraviti nekaj važnega; mimogrede ovoha psa, ki mu prihaja naproti, vendar se mu znanstva ne zdi vredno poglobiti; nato pospeši, a na vsem lepem sede in se razgreto, energično popraska za uhljem. Naslednji hip že plane na noge in poleti čez ulico, da nažene rdečega mačka v kletno lino, nato pa si spet nadene poslovni izraz, vzame pot pod noge in izgine za vogal.

Nekoč se je spustil oblačen večer. Mokro je bilo in hladno, tu in tam se je ulila ploha. Stari pes je ves dan pohajkoval daleč v mestu, zdaj pa je počasi prihajal po ulici in malo šepal; nekajkrat je obstal in si otrešel črno dlako, ki mu je po glavi in vratu z leti osivela. Po svoji navadi je vohljajal zdaj v desno, zdaj v levo; zavil je skozi vhod k neki hiši, in ko se je spet prikazal, ga je spremljal še en pes. Naslednji trenutek se jima je pridružil tretji. Psa sta bila mlada in igriva, zato sta ga hotela zapeljati k igri, vendar je bil nerazpoložen, za povrhu pa se je ulilo kot iz škafa. Tedaj je zarezal v zrak žvižg, dolg, oster žvižg. Stari pes se je ozrl na mlada dva, vendar se nista odzvala; potemtakem ni požvižgal kateri od njunih gospodarjev. Stari pes brez gospodarja je našpičil uhlje, zakaj na vsem lepem ga je obšel silno čuden občutek. Spet je zažvižgalo in stari pes se je zmedel, pognal se je najprej v eno smer in potem v drugo. Njegov gospodar žvižga, z njim mora! Že tretjič je nekdo zažvižgal – zažvižgal enako zateglo in ostro. Kje vendar je, v kateri smeri? Kako sem se mogel ločiti od svojega gospodarja? In kdaj se je to zgodilo, včeraj ali predvčerajšnjim? Mogoče pa komaj pred nekaj minutami? In kakšen je bil moj gospodar na pogled? In kakšen vonj je imel? In kje je, kje je? Tekal je naokrog in povohljajal vsakega mimoidočega, toda nihče ni bil in tudi ni hotel biti njegov gospodar. Nato se je obrnil in šinil po ulici; na vogalu je obstal in se ozrl v vse smeri. Gospodarja ni bilo. V skokih je zdirjal nazaj v ulico, okoli njega je škropila umazanija in z dlake mu je kapljajal dež. Ustavil se je na vsakem vogalu, a gospodarja ni bilo nikjer. Tedaj je sedel na križišče dveh ulic, iztegnil kuštravo glavo proti nebu in zatulil.

Si kdaj videl, si kdaj slišal takšnega pozabljenega psa brez gospodarja, kadar izteza vrat proti nebu in tuli, tuli? Drugi psi stisnejo rep med noge in se tiho odkradejo, saj mu ne vedo niti tolažbe niti pomoči.